

*Кыргыз тили — кош канаты
кыргыздын!*

Мындан туура 25 жыл мурун 1989-жылдын
23-сентябрь күнү- «Мамлекеттик тил
мыйзамы» кабыл алынып, КЫРГЫЗ ТИЛИ
расмий мамлекеттик статуска ээ болгон.

Кыргыз тили – Кыргыз

Республикасынын мамлекеттик тили, түрк тилдеринин курамына, анын ичинде кыргыз-кыпчак тобуна кирет.

Кыргыз Республикасынын түптүү

калкынын, Кытайдагы, Өзбекстан, Тажикстан, Казакстан, Каракалпакстан, Ооганстан,

Түркия, Орусияда жашап жаткан

кыргыздардын эне тили. Болжолдуу эсеппенен дүйнө жүзү боюнча кыргыз тилинде 5 100 000 адам сүйлөйт.

★ Кыргыз тилин шарттуу түрдө

✓ *байыркы,*

✓ *орто*

✓ *жаңы* кыргыз тилине бөлүүгө болот

Байыркы кыргыз тили

* Көпчүлүк окумуштуулардын пикиринде Хакасиядагы, Тувадагы, Тоолуу Алтайдагы, Моңголиядагы, Таластагы, Кочкордогу жазуу эстеликтеринде сакталып калган жазуулар б. з. ч. 3-к. - б. з. 10-11-кк. чейин кыргыздар колдонуп келген тил болуп эсептелет.

Орто кылымдардагы кыргыз тили

- * Соңку ислам дининин таасири менен кыргыздар араб арибин пайдаланууну өздөштүрүшкөн. Дал ушул мезгилден кыргыз тилине ислам дининин, кошуна жашаган түрк-иран тилдүү элдердин таасири астында иранизм, арабизм лексикалары кире баштаган. Ошол мезгилден тартып, азыркы Кыргызстанда 1928-ж. чейин, Кытайдагы кыргыздарда азыркы учурда дагы кыргыз тилинде жазуу араб арибин колдонуп жүргүзүлгөн. Айрым изилдөөчүлөрдүн тыянагы (Н.А.Баскаков) боюнча кыргыз тили 10-к. тартып кыпчак тилинин таасирин күчтүү ала баштаган. 10-13-кк.
 - тарыхый кырдаалдардын соңунан энесайлык жана
 - теңиртоолук кыргыздардын тилдери өз алдынча өнүгө баштаган.

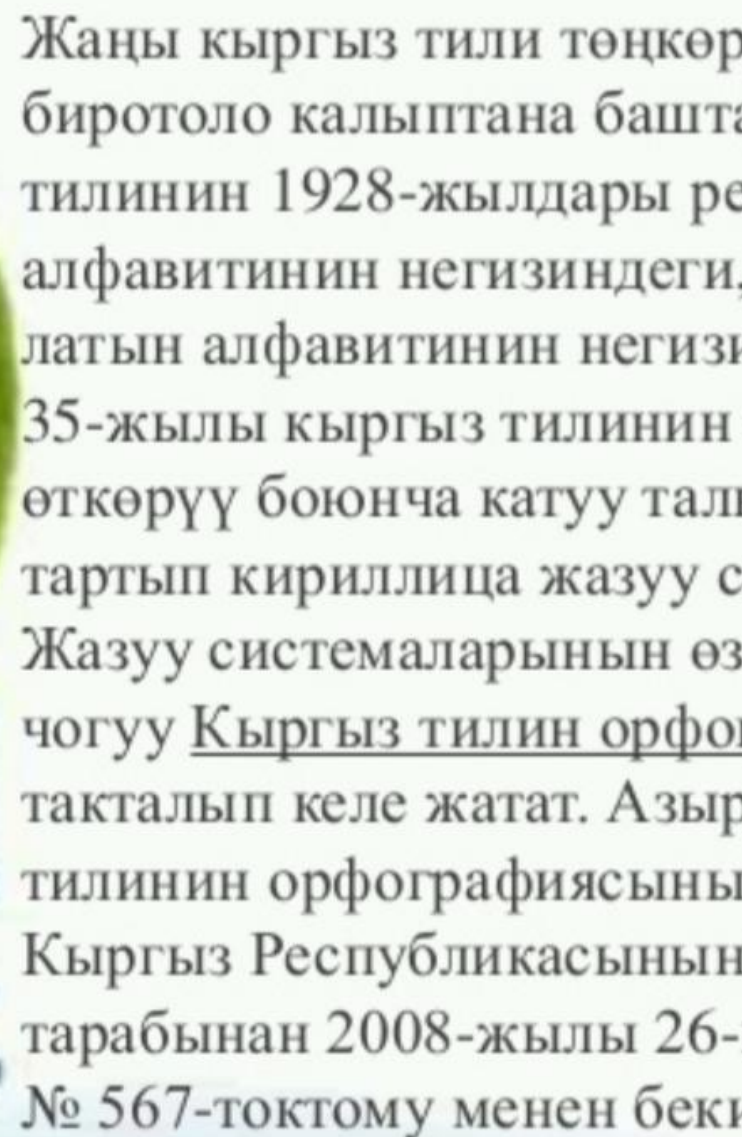

* Эне-Сайдагы кыргыздардын тили 1703-ж. чейин өз алдынча өнүгө берген. Бул кыргыздар Жунгарияга сүрүлгөн соң, энесайлык кыргыздар өз алдынча этностук өнүгүү негизинен ажырап калышкан. Ошол кыргыздардын тили бүгүнкү хакастардын, тувалардын, шорлордун, карагастардын, түштүк алтайлыктардын тилдеринин калыптанышына башкы ролду ойноду, энесайдагы кыргыз тили кийинки жашоосун улантты.

Азыркы кыргыз тили

*Теңир-Тоодогу кыргыздардын тилинин өнүгүүсү улана берген. 19-к. [Молдо Кылыч](#), [Молдо Нияз](#), [Тоголок Молдо](#) ж.б. араб ариби менен кыргыз тилинде өз чыгармаларын жарата алышты. Араб арибинде Осмоналы Сыдык уулу өз эмгектерин жазган, 1917-ж. төңкөрүштүн соңку жылдарындагы гезит-журналдар, алгачкы алиппелер буга мисал боло алаары анык. [К.Тыныстан уулу](#), [И.Арабаев](#) ж.б. илим адамдары өз илимий эмгектерин араб ариби, андан соң латын, кийинчерээк кириллицага негизделген жазуу менен даярдашкан.

Жаңы кыргыз тили төңкөрүштөн кийинки мезгилде биротоло калыптана баштады. Азыркы кыргыз тилинин 1928-жылдары реформаланган араб алфавитинин негизиндеги, 1927-1940-жылдары латын алфавитинин негизиндеги жазууда болгон. 35-жылы кыргыз тилинин ариптерин кириллицага өткөрүү боюнча катуу талкуу жүрүп, 1940-жылдан тартып кириллица жазуу системасы колдонулууда. Жазуу системаларынын өзгөрүүсү менен чогуу Кыргыз тилин орфография эрежелери да улам такталып келе жатат. Азыр колдонулуп кыргыз тилинин орфографиясынын соңку редакциясы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2008-жылы 26-июнда кабыл алынган, № 567-токтому менен бекитилген.

** Кыргыз тилинин өнүгүшүнө
салым кошкондор*

- Манас эпосу жана Манасчылар*
 - Ишеналы Арабаев*
 - Касым Тыныстанов*
 - Чынгыз Айтматов*
- жана башкалар*

Манас эпосу жана Манасчылар

“Манас” – кыргыз элинин улуу баатырдык эпосу.

"Манас" - эпосу дүйнө жүзүндөгү эң чоң поэма болуп - 500 553 ыр сабынан турат. Бул

көлөм манасчы Саякбай Каралаевдин

айтымындагы үчилтиктен куралып саналат:

"Манас" - 84 830 сап; "Семетей" - 397 775

сап; "Сейтек" - 17 948.

**"Манас" эпосунун өзүн гана алганда, эн
чоң көлөмдөр бул манасчыларга
таандык:**

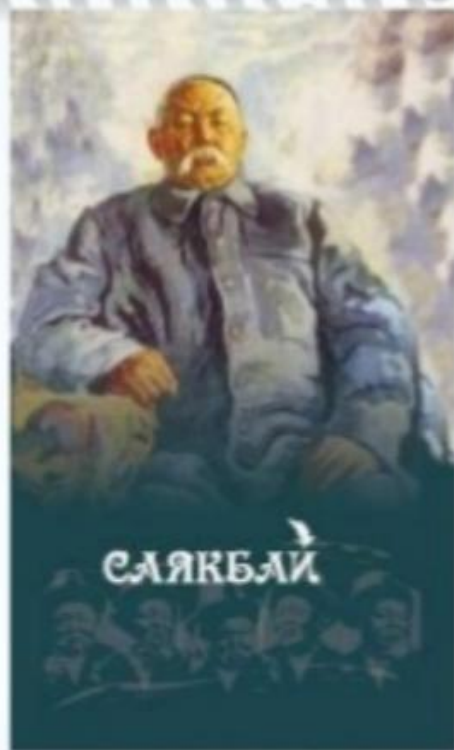
С. Орозбак уулу (Орозбаков) - 180 378 сап

С. Каралаев - 84 830 сап

М. Чокморов - 103 090

Жусуп Мамай - 53 280 сап.

Манасчылар

ASABALA

Манас – 50 миң сап ыр, Семетей – 37 миң сап ыр,
Сейтек - 25 миң сап ыр, Көпөнім - 34 миң сап ыр,
Сейит 11 миң сап ыр, Асылбача-Бекбача – 30 миң сап,
Сомбилек – 11 миң сап ыр, Чигитей – 12 миң сап ыр.

Жусуп Мамай
1916 - 2014

Тарыхна бир жаралган алл адам...

facebook.com/ALORUMDIE

Ишеналы Арабаев

1882-жылы Кочкор болуштугунда
жарыкка келген

И.Арабаев 1933-жылы Бугу айынын
11инде жалаа менен улутчул деп
камакка алынып, ошол эле жылы Теке
айынын 7синде Ташкендин түрмөсүндө
каза болгон. 1958-жылы толугу менен
акталган

*Арабаев - түрк таануучу жана лингвист,
биринчи кыргыз арибинин түзүүчүсү,
алиппенин автору.*

* 1922-24-жылдары **Арабаев** жетектеген илимий комиссия кыргыз тилинин алфавитин түзгөн, башталгыч класстардын окуучулары үчүн алиппени, окуу жана усулдук куралдарды, мугалимдер үчүн усулдук сунуштарды даярдашкан, кыргыз терминологиясынын маселелерин изилдешкен ж.б.
1922-жылы Сагымбай Орозбак уулунан “Манас” эпосун жазууну уюштурган.

Касым Тыныстанов

- * 1901-жылы 10-сентябрда азыркы Ысык-Көл районунун, Чырпыкты кыштагында жарыкка келген
 - * 1938-ж. репрессиялар учурда атылган.
- 1958-жылы 22-январда аны партиялык жактан актаган .

* "Манас" эпосун жыйноого зор көнүл бөлүп, бул темада атайын макалалар жазган, уюштуруу иштерин жүргүзгөн. Мисалы, улуу манасчы Саякбай Карала уулунун айтуусундагы "Манас" үчилтигин толук жазып алуунун демилгечиси жана уюштуруучусу болгон. "Манас" эпосун орусчага которуу ишине катышкан

Чынгыз Айтматов

- * 1928-жылы 12-декабрда Талас облусунун Талас районундагы Шекер айылында жарыкка келеген
- * 2008-жылы 10-июнда Германиянын Нюрнберг шаарында дарыланып жатып дүйнөдөн кайткан.

